
Presència de tortuga d'estany *Emys orbicularis* al pantà de Foix

Joaquim Soler,¹
Albert Martínez,¹
Pedro Torres²
i Imma Amill¹

1. CRARC

(Centre de Recuperació d'Amfibis i Rèptils de Catalunya)

2. Consorci del Parc del Foix

Centre de Serveis del Parc (La Marina)

Resum

La tortuga d'estany (*Emys orbicularis*) és una tortuga aquàtica de distribució europea però amb una escassa presència al territori català. L'any 2002 van ser observats dos exemplars d'aquestes tortugues en una raconada del pantà de Foix, posteriorment, l'any 2004, va ser capturada una femella adulta en una de les nanses instal·lades a la cua de l'embassament per a la captura de tortugues exòtiques. La present aportació pretén alertar sobre la presència d'aquesta espècie amenaçada i discutir sobre el seu possible origen, sense descartar la introducció intencionada tal com ha succeït amb les tortugues exòtiques dels gèneres *Trachemys* i *Graptemys*, d'origen americà. També es comenta l'eina de gestió que s'ha de fer servir en aquests casos excepcionals de possibles localitzacions i translocacions d'espècies protegides.

Paraules clau

Tortuga d'estany, pantà de Foix, observació, introducció, *Emys orbicularis*

Resumen

Presencia del galápagos europeo *Emys orbicularis* en el pantano de Foix

El galápagos europeo (*Emys orbicularis*) es una tortuga acuática de distribución europea pero con una escasa presencia en el territorio catalán. En el año 2002 fueron observados dos ejemplares de estas tortugas en un margen del pantano de Foix, posteriormente, en el año 2004, fue capturada una hembra adulta en una de las aspas instaladas en la cola del embalse para la captura de tortugas exóticas. La presente aportación pretende alertar sobre la presencia de esta especie amenazada y discutir sobre su posible origen, sin descartar la introducción intencionada tal como ha sucedido con las tortugas exóticas de los géneros *Trachemys* y *Graptemys*, de origen americano. También se comenta la gestión a desarrollar en estos casos excepcionales de posibles localizaciones y translocaciones de especies protegidas.

Palabras clave

Galápagos europeo, pantano de Foix, observación, introducción, *Emys orbicularis*

Abstract

Presence of the pond turtle *Emys orbicularis* at Foix reservoir

The pond turtle (*Emys orbicularis*) is a water turtle found all over Europe but rare in Catalan territory. In 2002 two specimens of these turtles were observed in a corner of Foix reservoir, and later, in 2004, an adult female was captured in one of the traps set at the neck of the reservoir to capture the exotic turtles. This contribution aims to alert to the presence of this endangered species and discuss its possible origin, without discarding deliberate introduction as has happened with the exotic turtles of genus *Trachemys* and *Graptemys*, of American origin. It also comments on the management tool which must be used in these exceptional cases of possible locations and translocations of protected species.

Keywords

Pond turtle, Foix reservoir, observation, introduction, *Emys orbicularis*

Introducció

La distribució geogràfica de la tortuga d'estany (*Emys orbicularis*, Linnaeus, 1758) al nord-est de la península Ibèrica queda circumscrita a una estreta franja d'uns 30 km paral·lela al litoral de Catalunya. Actualment l'espècie presenta un estat crític a tota la franja mediterrània, apuntant com a causa del seu declivi la fragmentació de l'hàbitat, la destrucció o alteració dels espais favorables, la contaminació, la captura accidental en la pesca del cranc americà (*Procambarus clarkii*), la recollecció destinada al mercat de mascotes, així com les possibles competències per l'espai en interaccionar amb espècies invasives com la tortuga de Florida (*Trachemys scripta elegans*) (KELLER, C.; ANDREU, A., 2002.)

Les presents cites de tortuga d'estany al pantà de Foix (UTM 10 × 10 CF86) representen unes dades recents sobre el seu estatus actual a la zona.

Material

Els exemplars en qüestió, un mascle, un de sexe no determinat tot i ser adult, i una femella, foren observats en diferents zones i espais de temps. El mascle i el de sexe no determinat foren detectats durant l'any 2002, i l'exemplar femella fou capturat l'estiu del 2004 durant les tasques de trampeig per retirar de l'embassament les tortugues exòtiques.

L'individu identificat com a mascle era un exemplar adult que va ser observat el dia 19/04/2002 (MARTÍNEZ SILVESTRE, A.; SOLER, J.; VENTURA, M., 2002) termoregulant-se en un tronc que flotava entremig de tres exemplars de tortuga de Florida (*Trachemys scripta elegans*). També se'l va veure en dies posteriors (09/05/02, 13/05/02 i 16/08/02) nedant, assolent-se a la zona no superior als 250 m² anomenada l'Alzina (TORRES, P., 2003) (vegeu fig. 1, punt 2), actitud que va permetre fer fotografies de l'exemplar. L'àrea que freqüentava la tortuga d'estany mascle es caracteritzava per la presència de vegetació aquàtica molt comuna a les zones humides de la mediterrània com *Phragmites australis* o *Arundo donax*, amb l'existència, també, de gran quantitat de troncs flotants, que donaven refugi i capacitat d'assolament a altres quelonis autòctons com la tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*), i al·lòctons com les tortugues de Florida (*Trachemys scripta elegans*). Aquesta zona va patir en aquella temporada una important davallada del nivell d'aigua durant el període estival, el que motivà possiblement el seu desplaçament a altres indrets del pantà, atès que ja no va ser observat els anys següents.

A la mateixa zona, l'Alzina, el naturalista Xavier Bayer, durant una sortida de camp de caràcter ornitològic realitzada en data 23/05/2002, va observar dos exemplars de tortuga d'estany (*Emys orbicularis*), dels quals disposem de material fotogràfic d'un d'ells, i que un cop comparat amb les fotografies fetes anteriorment pels autors de l'article, es

Figura 1

1. Un exemplar femella adult. Capturat amb nansa. (2004).
2. Dos exemplars observats, adults, no identificats. (2002).
Un exemplar identificat com a mascle i fotografiat (2002).

correspon amb la tortuga identificada a la mateixa zona com a mascle. Del segon individu només tenim la correcta identificació de l'espècie i el fet de ser adult. Com a hipòtesi de treball hem establert que un dels exemplars correspondria a un nou individu. Tot i que la captura, quasi dos anys després d'aquestes observacions, d'un exemplar femella a la cua de l'embassament podria fer pensar que era una de les dues tortugues vistes a l'Alzina.

Com a presència més recent de la tortuga d'estany al Foix, disposem d'una femella, adulta, que va ser agafada amb una nansa de pesca instal·lada a la cua de l'embassament el dia 24/08/2004 (vegeu fig. 1, punt 1), durant les sessions de captura programades per eliminar quelonis exòtics de les aigües del Foix. La tortuga va ser inspeccionada en profunditat i no es va observar cap anomalia a la seva closca que fes pensar en un creixement ràpid fruit del manteniment en captiveri. Li van ser preses les mesures biomètriques bàsiques (vegeu taula 1), se la va fotografiar i marcar amb el núm. 3.001, segons el mètode de senyals a la closca estandarditzat a Catalunya per a quelonis aquàtics (vegeu fig. 2). En dies posteriors, 24/09/04 i 05/10/04, l'herpetòleg Pere-Xavier Albornà (com. per.) va observar, entre les 17.30 h i les 18.30 h, un exemplar de tortuga d'estany mentre es termoregulava a la mateixa zona on va ser capturada la femella. La comparació amb l'arxiu fotogràfic existent va permetre identificar la tortuga com el ja citat individu femella núm. 3.001.

La conducta dels tres exemplars era de confiança i no mostraven cap mena de reacció de fugida immediata, que seria d'esperar en quelonis salvatges, com succeeix en el cas de les tortugues de rierol (*Mauremys leprosa*) del pantà de Foix.

Taula 1. Biometria d'*Emys orbicularis* capturada al Foix.

Data captura: 24/08/04

Núm. identificació	Llargada màxima	Amplada màxima	Alçada màxima	Pes (g)	Sexe
3001	141,5	117	59,5	505	♀

Figura 2. Sistema de marcatge usat per a *Emys orbicularis* al Foix. És el mateix que l'usat en *Mauremys leprosa*.

Conclusions

L'espècie és assenyalada com a extingida a les conques dels rius Foix, Anoia i Gaià, encara que s'hagin produït algunes observacions puntuals en èpoques recents (BAYER, X.; GUASCH, C., 2001). Les cites aportades en aquest article s'han de valorar tenint present que el pantà de Foix és un espai altament humanitzat, utilitzat com a lloc d'esbarjo pel poblament humà d'una zona de Catalunya amb una alta demografia, i on es practica regularment pesca esportiva. Aquest trànsit d'activitats humanes ha fet de l'embassament un indret on, amb massa freqüència, els seus usuaris alliberen de forma indiscriminada quelonis exòtics que han estat mantinguts com a mascotes. És per això que, tot i que els exemplars observats i capturats de tortuga d'estany tenen una aparença salvatge i semblen ben adaptats a les condicions del pantà, no pot assegurar-se amb rotunditat que siguin els representants d'una antiga població silvestre, atès que també podrien pertànyer a un alliberament arbitrari de mans d'algun particular.

El resultat d'aquestes cites permet apuntar que, a hores d'ara, els representants d'aquesta espècie al Parc del Foix serien 2 o 3, si consideréssim totes les observacions com a exemplars diferents.

Cal tenir present, però, que ens trobem davant d'una de les espècies més amenaçades de quelonis europeus i que, per tant, cal preservar a les aigües del Foix, on aparentment viu en sintopia amb les altres espècies, i de la qual desconexim si pot existir alguna competència ecològica amb les altres espècies, més enllà de la possible rivalitat pels millors espais d'assolament (CADI, A.; JOLY, P., 1999). Valorem positivament la seva presència i caldrà estar alerta sobre noves observacions o captures, per avaluar l'estatus i el futur de la tortuga d'estany. Si la continuïtat dels albiraments se seguís produint de forma regular, seria interessant tenir en compte la possibilitat de realitzar una anàlisi genètica dels espècimens que permetés determinar clarament la seva procedència, identificant a quina de les

cinc subespècies descrites a la península Ibèrica pertany, *E. o. orbicularis*, del nord d'Espanya; *E. o. galloitalica*, de la zona costanera i central de Catalunya; *E. o. frizjuergenobsti*, de llevant; *E. o. hispanica*, del centre i sud de la península Ibèrica, i *E. o. ssp*, de Galícia (FRITZ, U.; ANDREAS, B., 1999), (MASCORT, R.; BERTOLERO, A.; ARRIBAS, O.J., 1999), (AYRES, C.; CORDERO, A., 2001). Amb l'obtenció més àmplia possible de dades sobre la tortuga d'estany podrien ser engegats projectes de gestió encaminats a reforçar la seva presència al pantà de Foix.

Agraïments

Agraïm a tots els guardes del Parc del Foix la seva col·laboració en la captura i presa de dades, tasca indispensable en el desenvolupament de projectes de conservació al parc. També volem agrair a la Diputació de Barcelona el suport a la realització d'estudis en l'àmbit del parc, i no oblidem tampoc el naturalista Xavier Bayer i l'herpetòleg Pere-Xavier Albornà i Rovira per l'aportació de dades. I a l'Ajuntament de Masquefa, propietari del CRARC, que fa possible en aquest equipament la gestió de fauna herpetològica de Catalunya.

Bibliografia

- AYRES, C.; CORDERO, A. (2001). *Sexual dimorphism and morphological differentiation in European pond turtle (Emys orbicularis) populations from northwestern Spain*. Chel. Cons. Biol., vol. 4 (1): 100-1006.
- CADI, A.; POLY, P. (1999). *The introduction of the slider turtle (Trachemys scripta elegans) in Europe: Competition for Basking sites with the european pond turtle (Emys orbicularis)*. Proceedings of the IInd Symposium on *Emys orbicularis*. Chelonii vol. 2, 95-100.
- BAYER, X.; GUASCH, C. (2001). *Paratges naturals. Massís del Garraf i conques de l'Anoia, del Foix i del Gaià. Itineraris, fauna i vegetació*. Cosetània edicions. 201 pàgines.
- FRITZ, U.; ANDREAS, B. (1999). *Distribution, variety of forms and conservation of the european pond turtle*. Proceedings of the IInd Symposium on *Emys orbicularis*. Chelonii vol. 2, 23-26.
- KELLER, C.; ANDREU, A.C. (2002). «*Emys orbicularis*». *Atlas y libro rojo de los anfibios y reptiles de España*. (J.M. Pleguezuelos, R. Márquez i M. Lizana, ed.) Madrid: Dirección General de Conservación de la Naturaleza-Aso-ciación Herpetológica Española. 2a impressió, pàg. 137-140.
- MARTÍNEZ SILVESTRE, A.; SOLER, J.; VENTURA, M. (2002). «Projecte d'eliminació de la tortuga de Florida (*Trachemys scripta elegans*) i recerca i potenciació de la tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*) al pantà de Foix». Informe núm. 1, inèdit. 37 pàgines.
- MASCORT, R.; BERTOLERO, A.; ARRIBAS, O.J. (1999). «Morphology, geographic variation and taxonomy of *Emys orbicularis* L. 1758, in the northeast of Iberian Peninsula». *Rev. Esp. Herp.* 13: 7-16.
- TORRES, P. (2003). «Informe faunístic del Parc del Foix any 2002». Informe núm. 3, inèdit. 49 pàgines.